

SUU JA LAAKE

Marina Kuhlefelt

HLT, EHL (suu ja leukakirurgia),
kivunhoitolääketieteen erityispätevyys
Pääkaupunkiseudun ja Kirkkonummen suun
erikoishoidon yksikkö

Risto Kontio

Vs prof., ylilääkäri, linjajohtaja
Helsingin yliopisto, HYKS Suu- ja
leukasairauksien linja, Pää- ja kaulakeskus

Hellevi Ruokonen

Dosentti (suulääketiede), ylihammaslääkäri
Suu- ja leukasairauksien linja,
Pää- ja kaulakeskus, HYKS

Hammaskivun hoito on yleensä syyn mukainen

Suun, leuan ja kasvojen alueen kiputilojen tavallisin syy on infektio mutta myös muut syyt ovat mahdollisia. Kivun hoito on syynmukaista eikä kivun lääkkeellinen hoito saisi sitä viivästyttää. Lääkkeillä on kuitenkin paikkansa suun- ja leuan alueen kiputilojen hoidossa.

Kun hammasta särkee tai kasvoja jomottaa, potilas voi hakeutua joko hammaslääkärin tai lääkärin vastaanotolle. Kipu on usein sietämätön, ja potilas toivoo ammattilaiselta nopeaa apua kipuun. Hammaslääkärille alaan liittyvät toimenpiteet ovat tuttuja, mutta kipulääkkeiden tarjoamat mahdollisuudet vieraampia. Usein tilanne on lääkärille päivastainen.

Suun, leuan ja kasvojen alueen kiputilojen tavallisin syy on infektio hampaassa, sen kiinnityskudoksissa tai leukaluussa. Muita kivun syitä ovat trauma tai leukanivelen tai purema-

lihasten toimintahäiriöstä johtuva kipu. Taustalla voi kuitenkin olla myös harvinaisempia tiloja, jotka tulee pitää erotusdiagnostisesti mielessä (**taulukko 1**).

Kivun hoito on sen syyn eliminointi. Antibiootti tai kipulääke ainoastaan tukee syynmukaista hoitoa.

Tässä artikkelissa käsittelemme suun ja kasvojen alueen kivun hoitoa sekä lääkärin että hammaslääkärin työn tueksi. Tavoitteena on, että potilas saisi parhaimman mahdollisen avun kipuunsa, ja samalla välttyisi turhilta, kipua lievittämättömiltä toimenpiteiltä ja lääkityksiltä.

Taulukko 1. Hampaan, suun ja leuan kiputilat, niiden etiologiset tekijät ja hoito.

Infektioperäiset suun, leuan ja kasvojen kiputilat			
Diagnoosi	Etiologia	Oireet	Ensisijaisesti hoidetaan aina kivun syy. Rinnalla käytettävät lääkkeet ja suunhoitotuotteet
Akuutti pulpiitti	Syvä karies Laaja hampaan täyte Hammastrauma	Jomotus, koputusarkuus, tykyttävä särky, kuumen arkuus, säteilee leukaluuhun ja ympäristöön	TKP
Krooninen pulpiitti, Periapikaalinen parodontiitti	Syvä karies Laaja hampaan täyte Hammastrauma	Vähäoireinen Akutisoituessa turvotus ja paikallinen jyskyttävä kipu Infektion edetessä suun avausrajoitus, paise limakalvolle, iholle tai syvemälle suunpohjan kudoksiin. Voi olla hengenvaarallinen.	TKP (AB jos paise tai yleisoireita)
Akuutti parodontiitti	Puutteellinen suuhygieniä, bakteeripeitteet, hammaskivi, vierasesine	Kova kipu, ienpaise, herkästi verta vuotava ien	TKP, antiseptiset suuvedet, (bakteeriviljelyn perusteella AB)
Nekrotisoiva ulseroiva gingiviitti / parodontiitti	Heikko ravitsemustila, immuunipuutos, kova stressi, puutteellinen suuhygieniä, tupakointi	Kova kipu, herkästi verta vuotava ja kuoriutuva ien	TKP, antiseptiset suuvedet AB (metronidatsoli)
Krooninen parodontiitti	Puutteellinen suuhygieniä, bakteeripeitteet, hammaskivi	Vähäoireinen tai oireeton, verta vuotava ien	(Viljelyn perusteella antibiootti)
Akuutti perikoroniitti	Osittain puhjennut hammas, yleensä viisaudenhammas: ympäröivän pehmytkudoksen infektio	Sykkivä kipu, turvotus, nielemiskipu, suun avausrajoitus. Voi olla hengenvaarallinen.	TKP, AB
Subakuutti/ krooninen perikoroniitti	Osittain puhjennut hammas, yleensä viisaudenhammas: ympäröivän pehmytkudoksen infektio	Vähäoireinen, paikallinen ienturvotus, verenvuoto, paha maku tai hajua	Antiseptiset suuvedet

TKP Tulehduskipulääke tai parasetamoli (akuutin kivun lääkkeet), **AB** Antibiootti (avohoidossa ensisijaisesti penisilliini)

Infektioperäiset suun ja leuan alueen kiputilat

Karieksen oireet ovat alussa vähäisiä, jolloin kipua ilmenee lähinnä makean tai kylmän nauttimisen yhteydessä. Oireiden edetessä ilmaantuu tykyttävää särkyä. Kyse on tällöin akuutista pulpiitista. Hoidotta pulpa nekrotisoituu ja juurenkärjen ympärille kehittyy infektio, periapikaalinen parodontiitti. Se havaitaan usein sattumalöydöksenä röntgenkuvasta.

Hampaiden kiinnityskudosten infektioperäisiä kipuja aiheuttavat akuutti parodontiitti, nekrotisoiva ulseroiva

gingiviitti tai parodontiitti ja perikoroniitti. Näiden diagnoosi perustuu esitietojen selvittelyyn, kliiniseen tutkimukseen, joka sisältää myös hampaan vitaliteettitutkimuksen sekä röntgen-tutkimukseen.

Edellisten hoito kohdistuu syyhyn: karieskudos poistetaan, infektoitunut alue puhdistetaan mekaanisesti ja hampaan juuri hoidetaan tai poistetaan.

Ensiavuksi kivun hoitoon voi määrätä tulehduskipulääkkeen. Ibuprofeini ja diklofenaakki normaaliannoksina lievittävät kipua hyvin, kuin myös koksibiryhmän lääkkeet. Parasetamoli

riittävän suurina annoksina, kuitenkin enintään 3 g/vrk, on monelle potilaalle turvallinen vaihtoehto.

Tarvittaessa edellä mainittujen kipulääkkeiden rinnalle on mahdollista yhdistää heikko opioidi, jos potilaan kipu asiallisesta lääkityksestä huolimatta on kova. Lääkeannoksen tulee olla mahdollisimman pieni ja käyttö lyhytaikainen. Potilaalle, jolla on lääkkeiden aikaisempaa väärinkäyttöä, ei saa määrätä edes heikkoja opioideja.

Mikrobilääke voi väliaikaisesti auttaa hammasinfektion aiheuttamaan

Taulukko 1. (jatko). Hampaan, suun ja leuan kiputilat, niiden etiologiset tekijät ja hoito.

Muut suun, leuan ja kasvojen kiputilat			
Diagnoosi	Etiologia	Oireet	Lääkehoito. Ensisijaisesti kivun syyn hoito.
Purentaelinperäinen kiputila	Leukanivelen, puremalihasten ja läheisesti liittyvien kudosten toimintahäiriö	Leukanivelen naksahdus, rahina, suun avausrajoitus ja/ tai alaleuan liikehäiriö, yleensä toispuoleinen vaihteleva tylppä särky, kasvokipu, päänsärky tai korvasärky. Stressi lisää oireita	TKP
Leukanivelartroosi, reumaperäinen artriitti, leukanivelen hyvän- ja pahanlaatuiset kasvaimet	Vaurion tai kasvaimen aiheuttama muutos	Vaihtelevat suuresti: Leukanivelen naksahdus, rahina, suun avausrajoitus ja/ tai alaleuan liikehäiriö, toispuoleinen vaihteleva tylppä särky, kasvokipu, päänsärky tai korvasärky. Turvotus, kuumotus, tunnottomuus, kasvohermo-oireet	TKP
Neuropaattinen kipu	Kipua viestittävän hermon tai aivojen alueen sairaus, vamma (esim. kasvomurtuman, leikkauksen tai juurikanavälääkityksen jälkeen) Virusinfektio, herpesryhmä	Tuntoaisti voi olla heikentynyt, herkistynyt tai muuttunut vaurioituneen hermon alueella.	Pitkäkestoisen kivun lääkkeet Pregabaliini, gabapentiini Amitriptyliini, nortriptyliini Duloksetiini, venlafaksiini (Tramadoli) Harkitse viruslääkettä (hoito tai estolääke)
Kolmoishermostosärky	Tuntohermotuksesta vastaavan aivohermon sairaus	Kipu ilman ennakkovaroitusta tai syytä, kohtauksittainen, lyhytkestoinen, provosoituu tietyn kasvojen tai suuontelon alueen kosketuksesta	Karbamatsepiini, okskarbatsepiini
Atyyppinen hammas- ja kasvokipu	Ei tietoa	Monimuotoisia	Akuutin kivun lääkkeet auttavat usein huonosti. Pitkäkestoisen kivun lääkkeet tuovat joskus helpotusta.

TKP Tulehduskipulääke tai parasetamoli (akuutin kivun lääkkeet), **AB** Antibiootti (avohoidossa ensisijaisesti penisilliini)

kipuun, mutta samalla se rikastuttaa bakteerikantaa resistentimpään suuntaan. Infektio ei parane, mikäli sen syyhyn ei puututa.

Purentaelinperäinen kipu

Purentaelimen toimintahäiriöön liittyvien kudosten joko lihas- tai leukanivelperäinen kipu on yleinen syy kasvojen ja leukojen kipuun. Sen diagnostiikka perustuu potilaan esitietoihin, purentafysiologiseen, kliiniseen ja röntgentutkimukseen (panoraamatomografia). Epäiltäessä leukanivelsairautta tarvitaan leuka-

nivelen röntgen- ja magneettitutkimus.

Hoitotoimenpiteitä voivat olla alaleuan rentoutusharjoitukset, purentakiskohoito, lämpö- ja kylmäpakkaukset, fysioterapia, kognitiiviset hoitomuodot ja purentaan korjaavat toimenpiteet.

Potilasinformaatio taudin viattomasta luonteesta on keskeinen. Potilaalle voidaan määrätä tulehduskipulääke ja/tai parasetamoli. Pitkäkestoisessa purentaelinperäisessä kivussa potilas voi hyötyä masennuskipulääkeryhmän lääkkeitä kuten amitriptyliinistä.

Potilaalle, jolla on lääkkeiden aikaisempaa väärinkäyttöä, ei saa määrätä edes heikkoja opioideja.

Harvinaiset syyt hampaiden, leukojen ja kasvojen kivulle

Hermovamman jälkeen kasvojen alueelle voi kehittyä neuropaattinen kipu. Hermo voi esimerkiksi vaurioitua kasvovamman tai toimenpiteen yhteydessä. Kasvojen alueella yleisiä syitä hermovammakipuun ovat viisaudenhampaan leikkaukset ja juurihoitokomplikaatiot. Juurikanavalääkkeet ovat vahvasti emäkisiä ja voivat hampaan juurikanavan ulkopuolelle joutuessaan aiheuttaa kudoksen nekroosia, hermovammaa ja pitkäaikaista kipua. Kipualueella tunto on poikkeava.

Pitkäaikaisessa kivussa lääkkeettömät hoidot ovat ensisijaisia. Jos kipu häiritsee potilaan päivittäistä elämää, harkitaan lääkitystä, joka rauhoittaa epätarkoituksenmukaisesti toimivaa kipuhermoa ja kipujärjestelmää.

Epilepsialääkkeistä pregabaliini ja gabapentiini sekä masennuskipulääkeriistä amitriptyyliini ja nortriptyyliini soveltuvat hyvin hermovamman jälkeiseen kipuun.

SNRI-lääkkeet duloksetiini ja venlafaksiini ovat myös mahdollisia, varsinkin, jos potilaalla kivun lisäksi on masennukseen tai ahdistukseen liittyviä oireita. Tramadolia voidaan käyttää harkiten, jos potilaalla kipu sen vaatii eikä potilaalla ole väärinkäyttötaustaa. Paras kivunlievitys saavutetaan usein yhdistämällä eri ryhmien lääkkeitä.

Harvinaiset neurologiset syyt

Kolmoishermosärky voi esiintyä yhden tai useamman kolmoishermonhaaran alueella. Tyypillisesti potilas on keski-ikäinen nainen, joka kuvaa kipua sietämättömäksi, sähköiskunomaiseksi hammassärkyä muistuttavaksi kivuksi. Kolmoishermostyön diagnoosi perustuu oirekuvaan. Pään alueen magneettitutkimus on ensimmäisen oirejakson yhteydessä kuitenkin suositeltavaa toteuttaa.

Kolmoishermosärky rauhoittuu parhaiten karbamatsepiinilla tai okskar-

batsepiinilla. Lääkitys tulee aloittaa tautia epäiltäessä ja lääkeannosta nostetaan vähitellen häittäväsäilytyksen mahdollista ilmaantumista seuraten. Lääkitystä voidaan vastaavasti vähentää, kun kipujakso helpottaa.

Kipua voi esiintyä kasvojen ja purentaelimen alueella myös muissa neurologisissa sairauksissa kuten MS- tai Parkinsonin taudissa tai aivoinfarktin jälkitilassa. Kivun hoito määräytyy tällöin perussairauden mukaan.

Atyyppinen kipu

Emme aina löydä syytä potilaan kipuun, vaikka lääketiede on kehittynyt huomasti. Potilaat kiertävät usein lääkäriltä toiselle. Heille tehdään tutkimuksia ja kajoavia toimenpiteitä.

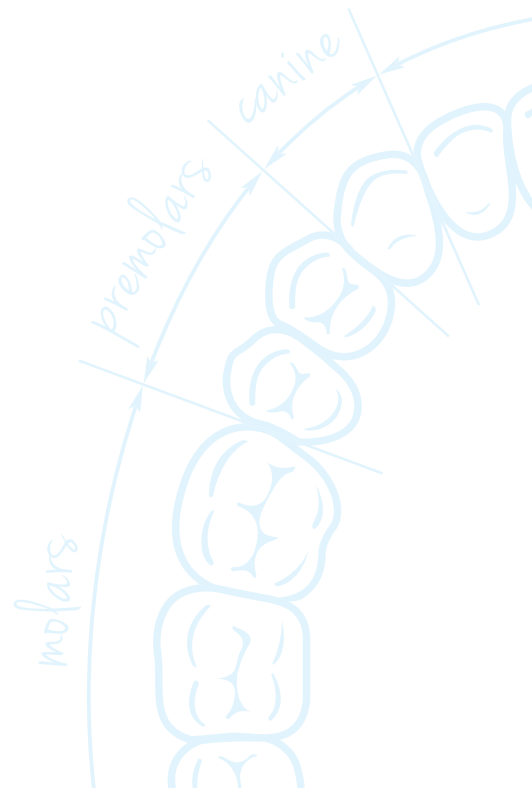
On tärkeää, että potilas kokee tulensa kuulluksi, jotta hän pystyy ottamaan vastaan informaation kivun taustasta. Kipu helpottuu usein jo tiedosta, että taustalla ei ole pahanlaatuista sairautta. Tarvittaessa potilaille voidaan kokeilla pitkäaikaisen kivun hoidon lääkkeitä. Akuutin kivun hoitoon tarkoitettuja lääkkeitä auttavat huonosti ja aiheuttavat turhia haittavaikutuksia.

Kivun lääkehoidon ei tule viivästyttää syyn mukaista hoitoa

Infektio on tavallinen syy potilaan hammaskipuun. Kipu helpottaa, kun hammasinfektio hoidetaan.

Kipulääkkeet ja mikrobilääkkeet helpottavat usein potilaan tulehduskipua. Vaarana on kuitenkin, että potilaan syyn mukainen hoito viivästyy, kun potilaan tilanne lääkityksellä väliaikaisesti helpottaa.

Potilaat, joilla on kasvojen alueen purentaperäinen muskulo-skeletaalinen kipu, ohjataan hammaslääkärin vastaanotolle tutkimukseen ja hoitoon. Ammattilaisen kannattaa lisäksi pitää mielessä harvinaisemmat kasvokipua aiheuttavat sairaudet ja niiden hoitolinjat. ●

KIRJALLISUUTTA

- Finnerup N, ym. Pharmacotherapy for neuropathic pain in adults: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Neurol* 2015; 14: 162–173.
- Hammasperäiset äkilliset infektiot ja mikrobilääkkeet. Käypä hoito -suositus 17.5.2017. www.kaypahoito.fi
- Hampaan juurihoito. Käypä hoito -suositus 2.6.2016. www.kaypahoito.fi
- Karies (hallinta). Käypä hoito -suositus 22.9.2014. www.kaypahoito.fi
- Kipu. Käypä hoito -suositus 22.8.2017. www.kaypahoito.fi
- Parodontiitti. Käypä hoito -suositus 11.10.2016. www.kaypahoito.fi
- Purentaelimen toimintahäiriöt (TMD). Käypä hoito -suositus 29.12.2016. www.kaypahoito.fi
- Viisaudenhammas. Käypä hoito -suositus 18.8.2014. www.kaypahoito.fi

